

УДК 364.27-053-6:004

Сергій Павленко,*канд. юрид. наук, провідний науковий співробітник
відділу організації науково-дослідницької роботи
Національної академії внутрішніх справ*

ТАКТИКА ЗАПОБІГАННЯ ДОВЕДЕННЮ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО САМОГУБСТВ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ (ІНТЕРНЕТ-СПІЛЬНОТИ): СУЧАСНІ ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

*Життя – це безцінний дар, який дається
людині при народженні і те, як людина розпоря-
диться ним, залежить від неї самої*
Сократ

Стаття присвячена актуальній темі деструктивного впливу соціальних мереж на суїцидальну поведінку неповнолітніх, оскільки нині спостерігається збільшення кількості самогубств серед дітей та підлітків, які були учасниками так званих «груп смерті» в соціальних мережах.

Виокремлено технології нейролінгвістичного програмування та способи психологічного впливу, які поетапно застосовуються організаторами (кураторами) «груп смерті» в Інтернет-спільнотах щодо дітей та підлітків з метою доведення їх до самогубства. Проаналізовано зарубіжний досвід щодо запобігання доведенню неповнолітніх до самогубства через соціальні мережі як уповноваженими правоохоронними органами, так і неурядовими організаціями.

Автором наголошено, що врахування зарубіжного досвіду у сфері проведення комп'ютерно-технічних експертиз, підготовки та навчання фахівців щодо використання новітніх методів пошуку та відновлення цифрових доказів, а також удосконалення законодавчого регулювання належної взаємодії фахівців із комп'ютерної криміналістики, системних адміністраторів, програмістів неурядових організацій із судовими експертами сприятиме більш якісному запобіганню доведенню дітей та підлітків до самогубств через соціальні мережі, а також їх розслідуванню.

У статті зазначено, що провідна роль у запобіганні самогубствам серед неповнолітніх належить батькам та педагогам, зокрема розвиток морально-духовних цінностей у дітей повинен стати найважливішим завданням громадянського суспільства.

Ключові слова: доведення до самогубства, соціальні мережі, неповнолітні, психологічний вплив, запобігання самогубствам, суїциди, «групи смерті», Інтернет.

Постановка проблеми. Останнім часом дитячі та підліткові самогубства у світі є однією з актуальних проблем [1]. Суїцидальні спроби все частіше стають формою поведінки, до якої вдаються діти і підлітки в тій чи іншій кризовій ситуації. За офіційними даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), суїцид як причина смерті дітей та підлітків посідає третє місце після дитячого травматизму, інфекційних і онкологічних захворювань [2].

Так, у Сполучених Штатах Америки (США) самогубство є однією з основних причин смерті серед підлітків та молодих людей. Як свідчать результати офіційного дослідження, проведеного Центром контролю та профілактики захворювань (ЦКП) (Center for Disease Control and

Prevention (CDC)) станом на 2016 рік, самогубство в цій країні було другою причиною смерті серед підлітків та молоді віком 14-24 роки [3]. Така ж негативна тенденція спостерігається в країнах Європейського Союзу, таких як Литва, Латвія, Угорщина тощо [4].

Натепер одне з лідируючих місць у Європі за кількістю вчинених самогубств посідає Україна. Згідно з даними Державного комітету статистики, на 100 тис. осіб припадає 22 самогубства, більшість яких вчинено дітьми віком до 14 років. До цих статистичних даних не входять випадки невдалих спроб самогубства, які, за оцінками психологів, становлять 6-7 випадків на 100 тис. осіб. Смерть від суїциду є однією з основних причин смерті серед молоді в Україні [5; 6].

За офіційною інформацією Національної поліції України про вчинені кримінальні правопорушення, у тому числі умисні вбивства з ознаками самогубства, протягом 2015 року слідчими підрозділами НП України було розпочато 8 824 кримінальних провадження за фактами вчинення самогубств громадянами, у тому числі умисних вбивств з ознаками самогубства, а у 2016 році – 8311 проваджень зазначеної категорії [7].

Офіційна статистика свідчить про динаміку правопорушень, передбачених статтею 120 КК України, зокрема щодо випадків доведення до самогубства. Так, за даними Генеральної прокуратури України, упродовж 2015 року обліковано 890 кримінальних правопорушень цієї категорії (у 2016 році – 1410), у 2017 році – 1000 (12,3 %) випадків таких протиправних діянь. Водночас за дев'ять місяців 2018 року обліковано 583 факти доведення до самогубства, що на 13,8 % менше, ніж за аналогічний період 2017 року [8]. Утім офіційна статистика далеко не повною мірою відображає стан і динаміку поширення злочинів цієї категорії через високий рівень їх латентності. Крім того, статистичну інформацію, починаючи з 2014 року, наведено без урахування показників щодо тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, а також тимчасово невідконтрольних районів Донецької та Луганської областей [9, с. 43].

Аналіз останніх досліджень. Проблеми запобігання самогубствам серед неповнолітніх в Україні досліджували такі вчені, як Ю. В. Александров, О. Б. Кузьо, Н. В. Ортинська, М. І. Томчук, Л. А. Терещенко, О. С. Можайкіна, Р. П. Федоренко, В. В. Шкурко, Л. М. Шестопалова та інші. Серед іноземних досліджень заслуговують на увагу праці Н. Демдоуми, Т. Богачева, С. Канавина, М. Михайлова, А. Наїто, М. Вестерлунд, Г. Гадлацкі, Д. Вассерман та інших.

Актуальність зазначеного дослідження зумовлена тим, що останнім часом в Україні набувають масового поширення спроби та випадки дитячого самогубства, що спровоковані через соціальні мережі. Так звані «групи смерті» хоч і мають різну назву («Синій кит», «Тихий дім», «Розбуди мене о 04:20», «Червона сова», «Момо» тощо), проте мають спільну мету – доведення до самогубства дитини, попередньо втягнутої до таких спільнот. Підвищена суспільна небезпека полягає в тому, що жертвами таких самогубств у 100 % випадків стають діти та підлітки.

Варто зауважити, що працівниками Департаменту кіберполіції Національної поліції України вживаються заходи щодо

запобігання доведенню неповнолітніх до самогубств через мережу Інтернет. Зокрема, виявлено 434 «групи смерті», з яких 102 було заблоковано. Кількість облікованих «записів», які вдалося ідентифікувати як такі, що зареєстровані на території України, становила 34 970 [10].

Водночас ґрунтовний аналіз наукової літератури свідчить про те, що складність виявлення, розслідування цих злочинів та запобігання їм зумовлена такими характерними особливостями: місцем учинення злочину є соціальні мережі; анонімність мережі Інтернет, вразливість бездротового доступу та використання проксі-серверів істотно ускладнюють виявлення злочинців; віртуальні учасники використовують різноманітні технічні засоби для формування в жертви думок про самогубство; дії злочинців мають частий, повторюваний і тривалий характер. Крім того, існує проблема доведеності вини в таких злочинах. Передусім це пов'язано зі складністю встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями винного та смертю потерпілої особи, необхідністю призначення та проведення різноманітних судових експертиз у справах про доведення до самогубства через мережу Інтернет з метою отримання доказової інформації тощо [11, 12, с. 108; 13].

Результати дослідження свідчать, що злочинці, які вчиняють злочини у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій, як правило, є членами добре організованих, мобільних і технічно оснащених висококласним обладнанням і спеціальною технікою (нерідко оперативного-технічного характеру) злочинних груп і співтовариств. Осіб, які входять до їх складу, загалом можна характеризувати як висококваліфікованих спеціалістів із вищою юридичною, економічною (фінансовою) і технічною освітою. Злочини носять багатоепізодний характер, обов'язково супроводжуються діями, спрямованими на приховання злочинів [14, с. 174].

З огляду на це, є необхідність наукового пошуку напрямів удосконалення методів запобігання доведенню неповнолітніх до самогубства серед через соціальні мережі шляхом вивчення позитивного досвіду окремих зарубіжних країн, що зумовлює мету статті.

Виклад основного матеріалу. Передусім слід здійснити загальну характеристику злочинних угруповань, діяльність яких спрямована на доведення неповнолітніх до самогубств через мережу Інтернет. Аналіз наукової літератури та інших джерел інформації підтверджує, що учасники злочинних угруповань, які пропагують самогубство в соціальних мережах, мають

високий рівень знань у галузі психології та інших наук.

Зокрема, результати психологічних досліджень свідчать про те, що маніпулювання свідомістю дитини через соціальні мережі здійснюється шляхом психологічного впливу з використанням нейролінгвістичного програмування [15].

У науковій психології маніпуляцію визначають як своєрідний психологічний вплив, що здійснюється приховано на шкоду людям, яким він адресований [15].

Під нейролінгвістичним програмуванням слід розуміти вид психологічного впливу, що змінює мотивацію людей шляхом впливу на їхню свідомість за допомогою спеціальних лінгвістичних програм.

При цьому основним об'єктом впливу є нейрофізіологічна активність мозку й емоційно-вольові стани, що виникають завдяки цій активності. Головним засобом впливу є спеціально підібрані вербальні (словесні) і невербальні лінгвістичні програми, засвоєння змісту яких дає змогу змінити переконання, погляди і уявлення людини (як окремого індивіда, так і цілих груп людей) у необхідному напрямі.

У технології нейролінгвістичного програмування широко застосовується найвище натепер досягнення комп'ютерних технологій – віртуальна реальність [16].

Нейролінгвістичне програмування використовує «карти світу» й «мета-програми».

У кожної людини – свій власний спосіб створення «карти» реальності: у картинках, звуках або відчуттях. Існують три типи сприйняття дійсності.

Перший тип – візуальний, зоровий. Людина візуального типу сприймає і організовує свій досвід та мислення в основному за допомогою зорових образів. Людям такого типу властиво «один раз побачити, ніж сто разів почути».

Другий тип – аудіальний, слуховий. Індивід уявляє й описує світ в аудіальних, слухових образах.

Третій тип – тактильний. Люди такого типу сприймають і оцінюють світ насамперед за допомогою відчуттів.

Комплексне донесення сенсорної інформації через зорову, слухову й тактильну модальність дає змогу проникати в глибинні пласти людської психіки, змінювати окремі елементи самого образу в потрібному напрямі та, зрештою, ефективно маніпулювати свідомістю віртуального користувача [16].

Варто зазначити, що суб'єктом нейролінгвістичного впливу є спеціаліст (інструктор). Таким спеціалістом у групах, що пропагу-

ють суїцид у соціальних мережах, є куратор, який веде он-лайн листування індивідуально з кожним учасником «груп смерті» та дає їм завдання, що в кінцевому підсумку призводять до самогубства [17].

Вивчення зазначеної проблематики дало можливість виокремити способи психологічного впливу, які організатори «груп смерті» поетапно застосовують у мережі Інтернет щодо дітей та підлітків з метою доведення їх до самогубства. *Розглянемо ці етапи більш детально.*

«Вербувальний». На цьому етапі куратори «груп смерті» через соціальні мережі здійснюють пошук майбутніх жертв із числа дітей та підлітків для участі у «смертельній грі».

Передусім під негативний вплив кіберзлочинців потрапляють діти та підлітки, схильні до ризику розвитку депресії, та/або ті, хто є учасниками сумнівних субкультур. Виявлення таких ознак злочинці здійснюють шляхом аналізу особистого профілю (сторінки), фотографій, записів неповнолітньої особи. Проте це зовсім не означає, що потенційними учасниками «груп смерті» можуть стати лише неповнолітні особи, що схильні до ризику розвитку депресії.

Згідно з дослідженнями фахівців у галузі психології, лише 25-30 % суїцидентів на момент учинення самогубства страждали на психічні захворювання [18]. Значний відсоток учасників «груп смерті» становлять емоційно стійкі та психічно здорові неповнолітні особи. Найчастіше для втягнення (вербування) цієї категорії дітей та підлітків куратори «груп смерті» розповсюджують у профілях неповнолітніх інформацію, що викликає цікавість та привертає увагу. Зазвичай такі повідомлення містять величезну кількість цифрових і буквених шрифтів, які можуть здатися підлітку майже сакральними (потойбічними). Наприклад, до багатьох записів прикріплюють написи на івриті з текстом такого змісту: «Я покажу тобі, як темно на іншому боці місяця». Інші шрифти є більш складними, вони становлять собою цифрові значення, за якими приховані слова, готичні символи чи арабська в'язь.

«Ти обраний». Цей етап характеризується тим, що куратори «груп смерті» дають зрозуміти дитині, що вона є особливою, оскільки учасником такої спільноти можуть стати лише обрані. Такій неповнолітній особі здається, що, демонструючи одностороннє членство в такій групі, він ніби вражає їх своєю сміливістю та підкреслює свій авторитет, тим самим викликаючи в інших інтерес до таких Інтернет-спільнот. Зазначене формує у дитини почуття єднання з такими самими об-

раними (я молодець – мене обрали). За правилами Інтернет-спільнот про участь у грі не можна розповідати дорослим, що створює ще один найсильніший спосіб контролю кураторів над неповнолітньою особою, яким є «спільна таємниця» [19].

«Пропаганда смерті». На цій стадії куратори «груп смерті», які керують процесом індивідуально, ведучи з кожним гравцем онлайн-листування, пропагують смерть як єдино правильний і гідний спосіб виходу зі складних життєвих ситуацій, культивують депресивні психологічні стани, зокрема застосування насильства стосовно себе та свого оточення, а такі людські цінності, як сім'я, друзі, освіта, піддаються критиці та висміюванню. У результаті цього відбувається деформація інстинкту самозбереження та «девальвація смерті» (вбивство заради розваги).

«Тотальний контроль». На цьому етапі куратор схиляє підлітка до вчинення суїциду. Якщо підліток відмовляється від виконання завдань, результатом яких є парасуїцид або суїцид, куратори вміло застосовують погрози щодо безальтернативного виключення з групи. Кожен з учасників настільки дорожить своїм рейтингом у спільноті, що не сміє суперечити віртуальним авторитетам і змушений виконувати небезпечні завдання, навіть такі, як вчинення самогубства. Таким чином, є безліч способів втягнення (вербування) дітей та підлітків у «групи смерті» з метою доведення їх до самогубства. Однак у загальному підсумку всі вони передбачають вчинення неповнолітнім самогубства.

При цьому головною умовою самогубства є його фіксування на відео в режимі он-лайн. Організатори «груп смерті» зацікавлені саме в такому фіналі, адже їхньою кінцевою метою є отримання прибутку від продажу цього відеозапису. Як свідчать результати окремих досліджень із цього питання [20], продаж такого відео здійснюється в особливому тіньовому сегменті, свого роду підпільному Інтернеті «darknet», для якого характерний високий ступінь анонімності, що, у свою чергу, надає користувачам можливість комунікувати між собою та пересилати один одному інформацію, абсолютно не боячись, що їх відкриють працівники правоохоронних органів.

Як зазначає І. Кенінгштейн, «darknet» давно перетворився в місце збору не тільки дисидентів, біженців, журналістів, спецагентів і представників неурядових організацій, але й торгівців зброєю, наркотиками, підробленими кредитними картками, терористів, найманих убивць, педофілів та інших маніяків усіх категорій [21].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що основною метою злочинної діяль-

ності організаторів, які створюють у соціальних мережах «групи смерті», є отримання прибутку за рахунок продажу відеозаписів, на яких неповнолітні особи вчиняють самогубство.

Варто зауважити, що в підлітка через вікові психологічні особливості, відсутність критичного мислення ще не може бути сформований свій власний ціннісний світ – він живе під впливом соціуму, що його оточує.

Певними факторами, що впливають на формування підліткового світогляду, стають мультфільми, художні фільми, прозові та поетичні художні твори, музичні твори та відеокліпи до них, комп'ютерні ігри, соціальні мережі, необмежений доступ до яких відкриває Інтернет – сьогодні основне джерело інформації для підростаючого покоління [22].

Слід також зазначити, що у суспільстві поширена думка про те, що найбільше схильні до суїцидів діти та підлітки, які страждають захворюваннями нервової системи та виховуються в малозабезпечених сім'ях, проте, як свідчать статистичні дані [23], така думка є хибною.

Дослідження окремих психологів [24] вказують на те, що до групи ризику передусім належать діти та підлітки із забезпечених сімей, які неготові до складних життєвих обставин. Водночас у дітей, які виховуються у несприятливих умовах із самого дитинства, формуються такі риси характеру, що допомагають їм протистояти складним життєвим ситуаціям.

Крім того, результати дослідження демонструють, що найбільш поширеними причинами, які сприяють суїцидальній поведінці дітей та підлітків, є:

- переживання образи, відчуття самотності;
- реальна або уявна втрата батьківської любові, ревності;
- переживання, пов'язані зі смертю одного з батьків, розлученням батьків;
- почуття провини, сорому, образи, незадоволення собою;
- страх перед ганьбою, глузуванням, приниженням;
- страх перед покаранням;
- нерозділене кохання, вагітність;
- почуття помсти, шантаж;
- бажання привернути до себе увагу, викликати жаль, співчуття;
- наслідування поведінки друзів, героїв книжок, фільмів, захоплення Інтернетом;
- алкоголізм, уживання наркотиків, токсичних препаратів;
- страждання від невиліковних хвороб;
- депресивні стани;
- надто критичне ставлення до себе;

– ситуації, коли очікувані успіхи не відповідають реальним досягненням [25].

Крім низки причин, котрі безпосередньо чи опосередковано впливають на збільшення рівня суїцидальності в Україні, однією з основних є інертне ставлення самого суспільства та Уряду держави до розв'язання цієї проблеми [26].

З огляду на те, що суїциди – це глобальна соціальна проблема людства, необхідно здійснювати профілактику суїцидальної поведінки неповнолітніх у рамках міжнародного плану заходів щодо попередження самовбивств серед дітей та підлітків.

Більшість експертів у галузі охорони здоров'я вважають, що в кожній країні варто створити довгострокові програми запобігання самогубствам, фінансувати які повинні уряди держав. Натепер, за даними ВООЗ, вони існують тільки в 28-и країнах світу [27].

Успішним прикладом такої діяльності є Фінляндія, яка стала однією з перших країн, де розроблено профілактичну національну програму. У результаті рівень самогубств у країні за десять років скоротився на 30 відсотків.

Для розв'язання проблеми суїцидів серед дітей та підлітків виникає необхідність у законодавчому врегулюванні Інтернет-безпеки неповнолітніх, насамперед встановлення контролю доступу до мережі у комп'ютерних класах та бібліотеках. Так, у Сполучених Штатах Америки (США) було свого часу прийнято Children's Internet Protection Act (CIPA) [28], що передбачає встановлення Інтернет-фільтрів для безпечного користування Інтернет-ресурсом та запобігання доступу неповнолітнього до онлайн-контенту, що містить елементи жорстокості, насилля, матеріали порнографічного змісту та є небезпечним для підлітків. Такий приклад США щодо встановлення системи Інтернет-фільтрів у школах та бібліотеках був би доречним і в нашій державі [20].

Слід також зазначити, що важливу роль у запобіганні самогубствам серед неповнолітніх у США відведено правоохоронним органам та недержавним організаціям, зокрема Центру кіберзлочинності (Cyber Crimes Center), що здійснює свою діяльність у складі імміграційної та митної поліції США [29]. Основними завданнями Центру кіберзлочинності є: протидія злочинам, що вчиняються через мережу Інтернет; комп'ютерне та технічне забезпечення під час внутрішніх і міжнародних розслідувань щодо організованої злочинності з транснаціональними зв'язками; підготовка федеральних, державних та міжнародних працівників правоохоронних органів у сфе-

рі запобігання кіберзлочинності; проведення комп'ютерних експертиз та відновлення цифрових доказів.

Варто наголосити на тому, що до Центру кіберзлочинності входять такі структурні підрозділи:

- 1) підрозділ протидії кіберзлочинності;
- 2) підрозділ дослідження дитячої експлуатації;
- 3) підрозділ комп'ютерної криміналістики.

Підрозділ протидії кіберзлочинності забезпечує координацію та надає технічну підтримку іншим структурним підрозділам під час розслідування кіберзлочинів, а також здійснює аналіз кіберможливостей організованої злочинності з транснаціональними зв'язками.

Пріоритетними напрямками діяльності цього підрозділу є протидія таким злочинам, як: кіберрекономічна злочинність; незаконна електронна комерція; торгівля зброєю, стратегічними технологіями через мережу Інтернет; кіберконтрабанда та відмивання коштів.

Підрозділ дослідження дитячої експлуатації здійснює моніторинг веб-сайтів, що пропагують і розповсюджують дитячу порнографію та дитячий секс-туризм.

Підрозділ комп'ютерної криміналістики – комп'ютерні криміналісти/аналітики проходять відповідну підготовку для проведення судово-медичних експертиз вилучених цифрових пристроїв зберігання і носіїв інформації, таких як: жорсткі диски комп'ютера, флеш-накопичувачі, комплектуючі до ПК, мобільні телефони, DVD-диски, компакт-диски, планшети і стрічкові носії інформації. Криміналісти та аналітики цього підрозділу використовують усі доступні цифрові методи відновлення доказів для збереження автентичності та цілісності цифрових пристроїв зберігання і носіїв інформації [29].

Важлива роль у процесі запобігання та розслідування злочинів у сфері високих технологій належить Секретній службі Сполучених Штатів Америки (United States Secret Service (USSS)), що підпорядковується Департаменту внутрішньої безпеки США. Секретна служба постійно реалізує та здійснює моніторинг заходів щодо запобігання злочинам у мережі Інтернет [30], а також Агентству з національної безпеки США щодо контролю над кіберпростором США [31].

Особливе значення в контексті досліджуваного питання мають некомерційні та громадські організації. Зокрема, Національний центр захисту «білих комірців» (National White Collar Center (NW3C)) є некомерційною організацією, що фінансується конгресом США. Цей підрозділ здійснює підготовку

та навчання працівників правоохоронних органів щодо ефективної протидії кіберзлочинності, а також науково-методичне забезпечення правоохоронних органів під час розслідування кіберзлочинів [32].

Великий обсяг робіт щодо запобігання доведенню підлітків до суїциду через мережу Інтернет проводить некомерційний партнер Департаменту внутрішньої безпеки (DHS). Ця національна компанія займається підвищенням рівня інформованості суспільства, а також розуміння кіберзагроз. Метою діяльності цієї організації є прагнення допомогти американцям усвідомити небезпеку кіберзагроз і озброїти їх інструментами для захисту себе, своїх сімей і суспільства в цілому. Значну увагу ця організація приділяє розробленню методичних рекомендацій для вчителів та батьків щодо вжиття профілактичних заходів. Зокрема, батькам і вчителям рекомендується постійно вести бесіди з дітьми про практику онлайн-безпеки; наголошувати на тому, що вони не повинні вірити всьому тому, що бачать в Інтернеті; і люди в соціальних мережах можуть бути не тими, ким вони здаються; стежити за змінами в поведінці – якщо дитина раптово втрачає інтерес до комп'ютера, це може бути ознакою того, що її залякують у мережі Інтернет; контролювати, які веб-сайти найчастіше відвідує дитина; переконуватися, що комп'ютери та мобільні пристрої захищені індивідуальними кодами та паролями, а додатки та програмне забезпечення встановлено лише з надійних джерел [33].

Міжнародна асоціація з розслідування злочинів у сфері високих технологій (HTCIA) – це некомерційна організація, основними напрямками діяльності якої є: надання послуг з проведення аудиту безпеки інформаційних систем і програмного забезпечення; розробка комплексу заходів щодо захисту від інформаційних атак; організація проведення навчань як для представників правоохоронних органів, так і для громадян з питань інформаційної безпеки; здійснення сертифікації комп'ютерного обладнання з метою запобігання злочинам у сфері високих технологій [34].

Міжнародна асоціація аналітиків з питань злочинності (IACA). Ця організація була створена в 1990 році з метою сприяння аналітикам з питань злочинності всього світу у вдосконаленні своїх професійних навичок, надання допомоги правоохоронним органам для обміну інформацією та контактами, надаючи необхідний аналіз та інформацію, шляхом проведення навчань, створення об'єднуючих соціальних мереж та видання друкованої продукції [35].

Програма протидії злочинам проти дітей у мережі Інтернет (МКАС) – це національна мережа, що складається з 61-єї координованої робочої групи, представниками якої є понад 4500 федеральних, державних та місцевих правоохоронних та прокурорських органів. Ця Інтернет-спільнота займається активними та оперативними розслідуваннями, а також здійсненням переслідування осіб, що підозрюються у жорстокому поводженні з дітьми та їх сексуальній експлуатації за допомогою Інтернету [36].

Мережевий центр з обміну та аналізу інформації (MS-ISAC). Основним завданням Центру MS-ISAC є забезпечення кібербезпеки важливих державних об'єктів, об'єктів місцевих територіальних громад, а також вжиття заходів щодо запобігання кіберзагрозам [37].

Особливе значення в контексті досліджуваного питання мають *регіональні лабораторії комп'ютерної експертизи (RCFL)*. Їх основними завданнями є збір та аналіз цифрових даних на місці події злочину; об'єктивне дослідження та проведення експертизи цифрових доказів; надання технічної допомоги правоохоронним органам під час розслідування кіберзлочинів; надання свідчень у суді; відновлення пошкодженої цифрової інформації тощо [38].

Важливими у цьому напрямі є державні програми, зокрема *Програма порятунку дітей (HERO)*, розроблена спільно Управлінням національної безпеки США (ICE), Спеціальним оперативним командуванням (SOCOM) та Національною асоціацією із захисту дітей. Головною метою цієї програми є підготовка та навчання фахівців із комп'ютерної криміналістики у сфері високих технологій, що надають допомогу органам досудового розслідування під час виявлення та розслідування кіберзлочинів щодо дітей [29].

У контексті нашого дослідження особливо цінним є досвід Німеччини. Зокрема, в цій країні існують недержавні об'єднання, які забезпечують захист неповнолітніх у мережі Інтернет. Одним із таких об'єднань є неприбуткова організація «Jugendschutz.net», що була заснована ще у 1997 році, яка спільно з Державною Комісією захисту неповнолітніх у медіа, а також Німецьким товариством запобігання самогубствам вживає заходів щодо запобігання підлітковому суїциду шляхом пошуку в мережі Інтернет так званих «форумів самогубців», де спілкуються схильні до суїциду люди. При цьому йдеться не лише про класичні Інтернет-форуми, а й про соціальні мережі, Інтернет-чати та блоги, де відбувається спілкування на тему самогубств.

Спеціалісти «Jugendschutz.net» уважно відстежують наповнення таких Інтернет-платформ і в разі виявлення проблемного контенту інформують про це адміністраторів форумів. За даними цієї організації, їй вдається швидко видаляти більшу частину небажаного контенту. «Jugendschutz.net» також веде роз'яснювальну роботу серед Інтернет-компаній, щоб попередити їх про небезпеку «просуїцидних форумів».

Крім того, спільно з партнерами «Jugendschutz.net» розробила рекомендації для ЗМІ щодо подання матеріалів про суїциди серед молоді. Ця тема, за словами фахівців, дуже делікатна – її поширення може спровокувати людей, схильних до самогубства до його вчинення. Фахівці взагалі спершу закликають журналістів визначити необхідність публікації як такої, тим більше на головній сторінці видання. Журналістам рекомендують не називати сайти та форуми, які пропагують суїцид, і не описувати детальний зміст бесід, які на них ведуться. Читач також не повинен бачити вихідні дані чи імена користувачів таких форумів. Також рекомендують не наголошувати на тому, що якийсь випадок самогубства став наслідком саме спілкування чи якихось домовленостей у форумі, уникати будь-яких спекуляцій щодо самого випадку суїциду або шукати протагоністів серед користувачів подібних форумів. Наполегливо закликають публікувати інтерв'ю із психологами та фахівцями, які говоритимуть про ризики існування такого роду форумів та застерігатимуть від їх пошуку [39].

Головну роль у запобіганні самогубствам серед дітей та підлітків відіграє не Інтернет та ЗМІ, а родина. Як радить керівник Німецького товариства запобігання самогубствам, у разі, коли батьки помічають, що їх дитина проводить багато часу в Інтернеті на «формулах самогубств» або втратила інтерес до життя чи самоізолювалася, необхідно поговорити з дитиною, а також звернутися до спеціалізованої консультативної установи.

Отже, атмосфера у родині відіграє найбільшу роль у становленні дітей і формуванні їхніх особистісних цінностей. Саме психолого-педагогічний клімат, який панує в родині, впливає на кожного з її членів і насамперед на дітей. Специфіка взаємин у родині багато в чому визначає і характер ставлення дитини до життєвих реалій. Результати останніх досліджень свідчать, що міжособистісні взаємини батьків і дітей стають все більш напруженими, зокрема відсутня атмосфера тепла та інтимності між ними [40].

Саме сім'я вводить дитину в суспільство. Дитина ж, сприймаючи і переробляючи інформацію, формує свою точку зору, своє

бачення, своє ставлення до світу. Взаємовідносини в сім'ї, ставлення до дитини з боку батьків можуть сформувати позитивний погляд підлітка на світ і самого себе в цьому світі. Ті ж самі чинники, але з іншим психологічним змістом, можуть призвести до трагічних наслідків [41].

Тому батьки та педагоги з метою запобігання самогубствам серед дітей та підлітків повинні працювати над підвищенням самооцінки дитини в реальності; розвивати навички спілкування, пам'ять та увагу, розвивати вміння порівнювати явища, знаходити між ними зв'язок і відмінності; розвивати моральний бік моральної особистості дитини на власному прикладі, привчати її до відповідальності; чітко розмежовувати реальне і віртуальне життя; більше часу приділяти своїм близьким людям та захопленням [42].

Особливу увагу у виховному процесі слід приділяти духовності та моральності, адже відбувається підміна цінностей псевдоцінностями, характерними для смертельно хворого суспільства:

- цінність сім'ї підміняється сексом;
- цінність духовного багатства – матеріальним достатком;
- цінність життя – цінністю смерті.

Так, видатний український психіатр І. А. Сікорський пов'язував суїциди учнів насамперед з морально-етичними чинниками. В. А. Федоров звинувачував цивілізацію в тому, що вона допустила моральне падіння людини, одним із жахливих проявів чого є дитячі самогубства [43].

Висновки. Отже, з огляду на викладене, можна зробити висновки про те, що виховання зарубіжного досвіду у сфері проведення комп'ютерно-технічних експертиз, підготовки та навчання фахівців щодо використання новітніх методів пошуку та відновлення цифрових доказів, а також удосконалення законодавчого регулювання належної взаємодії фахівців із комп'ютерної криміналістики, системних адміністраторів, програмістів недержавних організацій із судовими експертами сприятиме більш якісному запобіганню доведення дітей та підлітків до самогубства через мережу Інтернет, а також розслідуванню таких самогубств.

Водночас провідна роль у запобіганні самогубствам серед неповнолітніх належить батькам та педагогам, зокрема, розвиток морально-духовних цінностей у дітей повинен бути найважливішим завданням нашого суспільства.

Адже, як зазначав В. М. Бехтерев, «більшість дитячих самогубств пов'язана не із психічними захворюваннями, а з недоліками морального виховання».

Список використаних джерел:

1. Любов Е. Б., Морев М. В., Флалеева О. И. Экономическое время суицидов в Российской Федерации. Оригинальные статьи. Суицидология. № 3. С. 3-10.
2. Скугаревская Е. И. Клиническая психиатрия. Детский возраст: учеб. пособие / под ред. проф. Е.И. Скугаревской. Минск.: Выш. Шк. 463 с.
3. National Center for Injury Prevention and Control (2016): WISQARS Leading Causes of Death Reports. National and Regional. 1999-2014. Retrieved March 30, 2016. URL: http://webappa.cdc.gov/sasweb/ncipc/leadcaus10_us.html.
4. Веб-сайт Sputnik news (2017). Литва лидирует в Евросоюзе по количеству самоубийств. URL: <http://ru.sputniknews.lt/society/20170518/2991049/litva-lidiruet-pokolichestvu-samoubijstv-v-es.html>.
5. Доведення до самогубства: правовий аспект / Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Полтавській області. URL: <http://poltava.legalaid.gov.ua/ua/pres-tsentr/novyny/dovedennia-do-samohubstva-pravovuyi-aspekt>.
6. Утров Є. Украина стала рекордсменом Европы по количеству суицидов. Ежедневная Интернет-газета «Утро». 2018. URL: http://www.utro.ua/ru/proisshestviya/ukraina-stala-rekordsmenom-evropy-po-kolichestvu-suicidov_4a07d9281ba27.
7. Відповідь на журналістський запит Інтернет-видання «Українська правда» до Національної поліції України з приводу надання інформації про кількість зареєстрованих самогубств у 2015 та 2016 роках. (27 лютого 2017 року).
8. Офіційна статистика Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua/>.
9. Павленко С. О. Тактика протидії торгівлі людьми органами Національної поліції України: вітчизняний та зарубіжний досвід. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2018. № 5. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2018-5-4020>.
10. Піти з життя: в Україні зростає кількість дитячих самогубств / Веб-сайт daily.rbc.ua. URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/ukraine-rastet-chislo-detskih-samoubiystv-1505233130.html>.
11. Марков В. В. До питання щодо зарубіжного досвіду протидії кіберзлочинності. Право і безпека. 2015. № 2 (57). С. 107-113.
12. Кривоконь Д. А. Доведення до самогубства: кримінально-правовий аналіз. Молодий вчений. 2017. № 11 (51). С. 888-892.
13. Авдеева Г. К. Використання спеціальних знань у боротьбі з комп'ютерною злочинністю. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2016. Вип. 1. С. 268-277. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vldvvs_2016_1_30.
14. Іванченко О. Ю. Кримінологічна характеристика кіберзлочинності, запобігання кіберзлочинності на національному рівні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 3. С. 172-177.
15. Бессонов Б. Н. Идеология духовного давления. Москва: вид-во МГУ. 1971. 295.
16. Петрик М., Присяжнюк М., Компанцева Л. Скулиш Є., Бойко О., Остроухов В. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. / за заг. ред. Є.Д.Скулиша. 2-ге вид. К.: ЗАТ «ВІПОЛ». 2011. 248 с.
17. Крисько В. Г. Секрети психологічної війни (цілі, завдання, методи, форми, досвід) / за заг. ред. Тараса А. Е. «Коммандос». Мн.: Харвест. 1999. 448 с.
18. Федоренко Р. П. Психологія суїциду: навч. посіб. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки. 2011. 260 с.
19. Ситник І. Психолог: «Групи смерті» толкают детей на самоубийства: как спасти своего ребенка от «Синего кита». URL: <http://34.ua/news/view/91197--gruppy-smerti-tolkajut-detej-na-samoubijstva-kak-spasti-svojego-rebenka-ot-sinego-kita/>.
20. Оргинська Н. В. Деструктивний вплив Інтернету на неповнолітнього. URL: <http://aphd.ua/publication-213/>.
21. Кенінгштейн І. «Синій кит»: експерт пояснив хто і для чого створює групи смерті. URL: https://www.radio24.ua/sinij-kit-ekspert-poyasniv-hto-i-dlya-chogo-stvoryuye-grupy-smerti_n115421.
22. Профилактика суицидов и противодействие деструктивным религиозным культам. URL: <http://www.ligainet.ru/encyclopedia-of-security/article.php?id=14114>.
23. Детские и подростковые суициды: памятка родителям. URL: http://school4-cono.ru/pamjatka_roditeljam_po_profilaktike_suicida.pdf.
24. Федина М. Коли земля летить з-під ніг. Психолог про підлітковий суїцид. URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/velyka_pomylka_batkiv_ne_govoryty_pro_bil_utraty_psyholog_pro_pidlitkovyy_suitsyd_78763.html#sthash.jxCEYPYP.dpufio.
25. Федченко Р. В. Інтернет – загроза життю. Як уберегти підлітка від страшної помилки. URL: <http://konf.koippo.kr.ua/blogs/index.php/blog14/title-542>.
26. Кузьо О. Б., Кузьо, Ю.З. Особливості розуміння суїциду з позиції психології та християнського вірочення. Проблеми сучасної психології. Вип. 21. С. 279-288.
27. Україна молода «Кити суїциду». URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/0/2006/108698>.
28. Children's Internet Protection Act. 1998. URL: <https://ifea.net/cipa.pdf>.
29. Official Website of the Department of Homeland Security. URL: <https://www.ice.gov/cyber-crimes>.
30. Secret Service Electronic Crimes Task Force. URL: <https://www.secretservice.gov/investigation/>.
31. АНБ США получит право регулировать киберпространство США. URL:

<http://www.cybersecurity.ru/armament/65241.html>.

32. National White Collar Center. URL: <https://www.nw3c.org/>.

33. Official website of the Department of Homeland Security. Stop. Think. Connect. URL: <https://translate.google.com/?hl=ru#en/ru/Think>.

34. High technology crime investigation association. URL: <https://htcia.org/>.

35. International Association of Crime Analysts (IACA). URL: <http://www.iacpcybercenter.org/resource-center/cyber-crime-community-resources/>.

36. Internet Crimes Against Children Task Force (ICAC). URL: <http://www.iacpcybercenter.org/resource-center/cyber-crime-community-resources/>.

37. Multi-State Information Sharing & Analysis Center (MS-ISAC). URL: <https://www.cisecurity.org/ms-isac/>.

38. Regional Computer Forensics Laboratory. URL: <https://www.rcfl.gov/about>.

39. Губенко Д. Підлітковий суїцид та Інтернет: як в Німеччині запобігають трагедіям. URL: <http://www.dw.com/uk/>.

40. Хромова О. Л. Особливості сучасної сім'ї: вплив на виникнення і прояви насилля щодо дітей та підлітків. Збірник наукових праць. Вип. 14. Кн. 1. С. 554-563.

41. Сахрауи О. Я. Взаимосвязь риска суицидального поведения с системой ценностей подростков: постановка проблемы. Суицидология. № 1. С. 61-62.

42. Юр'єва А. Вплив соціальних мереж на суспільство. Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи. 2018. № 7-8. (6). С. 81-83.

43. Михайлова М. Н. Факторы риска суицидального поведения студентов. Факторы риска при неврологических и пограничных заболеваниях: сб. научн. тр. Томск: Изд-во Томск. мед. ин-та, 2017. С. 101-103.

Статья посвящена актуальной теме деструктивного влияния социальных сетей на суицидальное поведение несовершеннолетних, поскольку сегодня наблюдается увеличение количества самоубийств среди детей и подростков, которые были участниками так называемых «групп смерти» в социальных сетях.

Выделены технологии нейролингвистического программирования и способы психологического воздействия, которые поэтапно применяются организаторами (кураторами) «групп смерти» в Интернет-сообществах в отношении детей и подростков с целью доведения их до самоубийства. Проанализирован зарубежный опыт по предотвращению доведения несовершеннолетнего до самоубийства через социальные сети как уполномоченными правоохранительными органами, так и неправительственными организациями.

Автором отмечено, что учет зарубежного опыта в сфере проведения компьютерно-технических экспертиз, подготовки и обучения специалистов по использованию новейших методов поиска и восстановления цифровых доказательств, а также совершенствование законодательного регулирования должно взаимодействовать специалистов по компьютерной криминалистике, системных администраторов, программистов неправительственных организаций с судебными экспертами будет способствовать более качественному предотвращению доведения детей и подростков до самоубийства через социальные сети, а также их расследованию.

В статье указано, что ведущая роль в предотвращении самоубийств среди несовершеннолетних принадлежит родителям и педагогам, в частности, развитие морально-духовных ценностей у детей должно стать важнейшей задачей гражданского общества.

Ключевые слова: доведение до самоубийства, социальные сети, несовершеннолетние, психологическое воздействие, предотвращение самоубийств, суициды, «группы смерти», Интернет.

The article is devoted to the actual topic of the destructive influence of social networks on the suicidal behavior of minors, because today there is an increase in the number of suicides among children and adolescents who were members of the so-called "death groups" in social networks.

The neuro-linguistic programming technologies and methods of psychological influence, which are gradually used by the organizers (curators) of the "death groups" in the Internet communities regarding children and adolescents with the aim of bringing them to suicide, are highlighted. Analyzed foreign experience to prevent bringing a minor to suicide through social networks as authorized law enforcement agencies and non-governmental organizations.

The author noted that taking into account foreign experience in the field of computer-technical expertise, training and education of specialists on the use of the latest methods of finding and recovering digital evidence, as well as improving the legislative regulation of the proper interaction of computer forensics specialists, system administrators, non-governmental programmers with forensic experts will contribute to a better prevention of bringing children and adolescents to the very biysteu through social networks, as well as their rozshliduva NIJ.

The article states that the leading role in preventing suicides among minors belongs to parents and teachers, in particular the development moral and spiritual values in children should be the most important task of civil society.

Key words: suicide, social networks, minors, psychological impact, suicide prevention, suicides, "death groups", Internet.